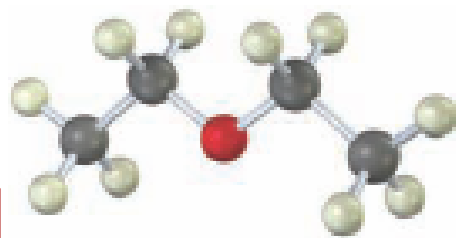

***Copyright* Stefan E. Boiadjev, PhD**
© 2018

16. Етери и циклени етери, тип „корона”, епоксиди. Структура и изомерия. Получаване, синтез на Уилямсон, епоксиди от вицинални халохидрини, окисление на етилен. Химични свойства на етери – разкъсване в кисела среда, пероксиди. Оксониеви соли и реакциите им в S_N1 , S_N2 и $E1$. Химични свойства на епоксиди – нуклеофилно отваряне на пръстена, с Гринярови реагенти. Пероксиди и епоксиди в биохимични трансформации.

диетилов етер

Етерите притежават групировката $R-O-R'$ и както алкохолите може да се разглеждат като производни от вода, с два въглеродородни остатъка. Те може да са алкил, арил или винил, а кислородният атом може да е в отворена верига или в пръстен.

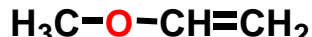
Класификация

Етери

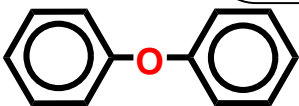
ациклени (прости)

циклени

диалкилови диарилови алкилалкенилови алкиларилови

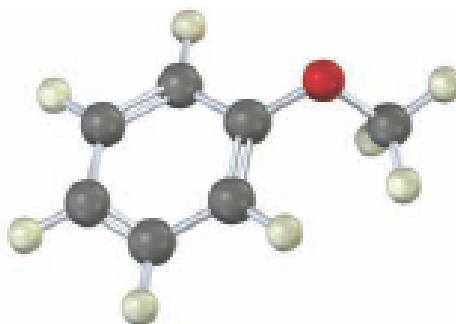
винилметолов етер метилфенилов етер
(метоксиетен) (метоксибензен)

диметолов етер дифенилов етер
(метоксиметан) (феноксибензен)

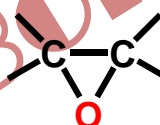
симетрични

несиметрични

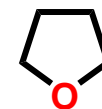
анизол

оксирани
(епоксиди)

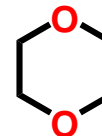

етиленоксид
(епоксиетен)

с по-големи
пръстени и
различен брой
О-атоми

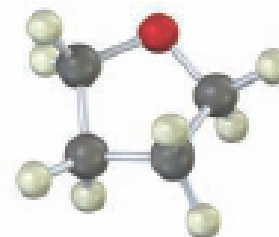
тетрахидрофуран

1,4-диоксан

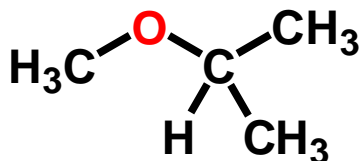
макроциклени
полиетери

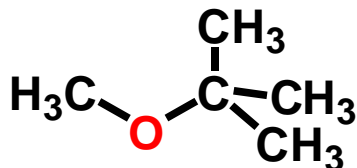
THF

Номенклатура:

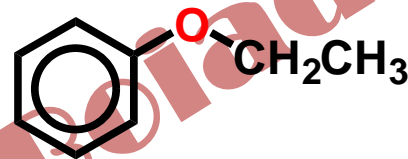
✓ За по-просто построени етери се посочват наименованията на въглеводородните остатъци по азбучен ред и се добавя думата “етер”.

изопропилметилов етер

метил-*трет*-бутилов етер (MTBE)

етилфенилов етер

✓ Когато присъстват други, по-старши функционални групи, етерната част е заместител, който общо се нарича **алкокси (арилокси) група** и се наименува с представка корена на името на въглеводорода, следван от -окси.

RO— алкокси група

ArO— арилокси група

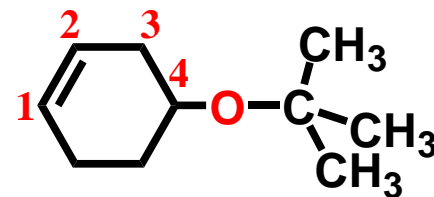
R = CH₃ метокси

R = CH₂CH₃ етокси

Ar = C₆H₅ фенокси

p-диметоксибензен

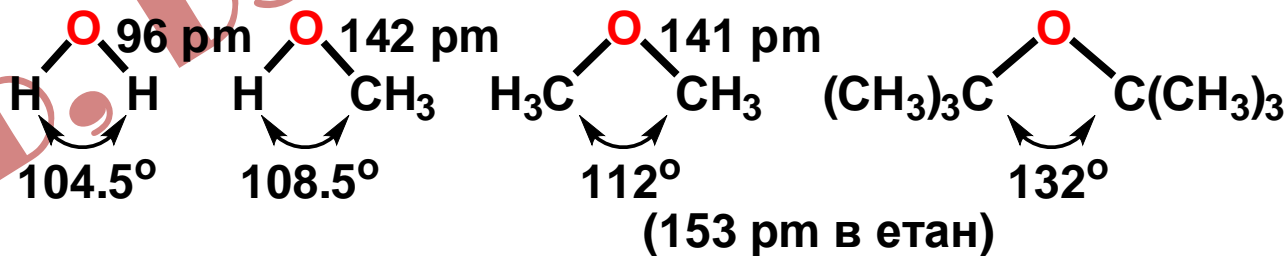
трет-бутокси-1-циклохексен

Наименованията образувани по втория начин са по **заместителна номенклатура**, която се прилага за съединения с много по-сложен строеж; за по-просто построените етери се предпочита **функционална номенклатура**.

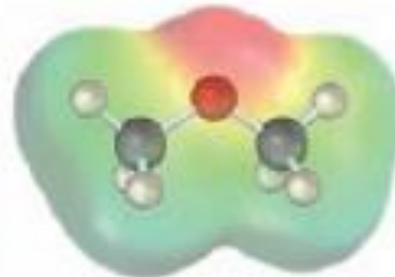
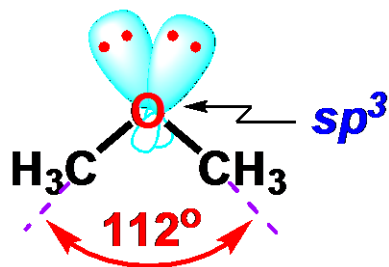
	Заместителна	Радикало-функционална
CH_3OCH_3	метоксиметан	диметилов етер
$\text{CH}_3\text{CH}_2\text{OCH}_2\text{CH}_3$	етоксиетан	диетилов етер
$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_3\text{OCH}_3$	1-метоксибутан	бутилметилов етер
$\text{C}_6\text{H}_5\text{OCH}_2\text{CH}_3$	етоксибензен	етилфенилов етер
$\text{C}_6\text{H}_5\text{OC}_6\text{H}_5$	феноксибензен	дифенилов етер

Структура и изомерия

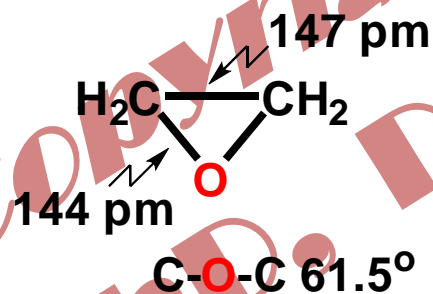
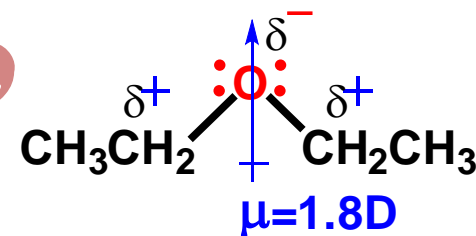
Кислородът в етерите е sp^3 хибридизиран. Геометрията е почти същата както на водата. Валентният ъгъл е приблизително тетраедричен, 112° в диметиловия етер.

(В други източници се допуска sp^2 хибридизация на O, с две различни свободни електронни двойки (на хибридна и на нехибридирана, перпендикулярна орбитала.)

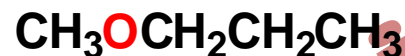

Етерите притежават диполен момент, от сумиране на локалните диполи по поляризираните C–O връзки.

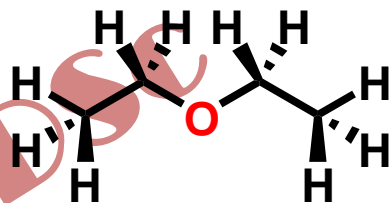
Орбиталният молекулен модел на оксираните е подобен на циклопропана. В плоския пръстен има значително ъглово напрежение.

Старото понятие “метамерия” е отхвърлено и не се употребява повече. Погрешна е: <https://bg.wikipedia.org/wiki/Изомерия>

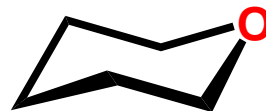

Метилпропиловият етер е обикновен структурен (конституционен) изомер на диетиловия етер – различни по структура вериги са свързани с O атом.

В етерите е възможна **конформационна изомерия** поради сравнително свободно въртене около O–C връзките. То може да се затрудни от близки обемисти групи или от включване на етерния фрагмент в циклична структура с ограничена мобилност.

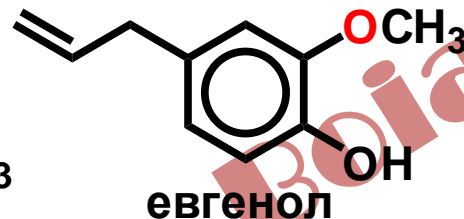
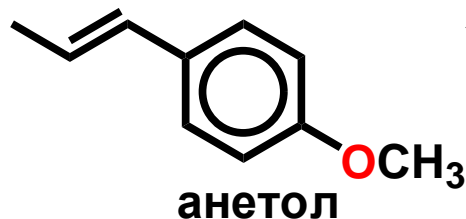

всички скосени
анти конформация

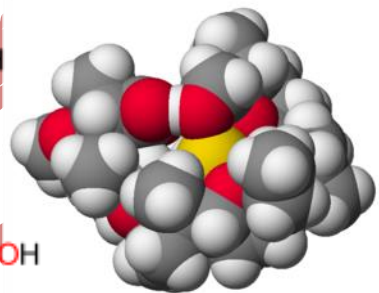
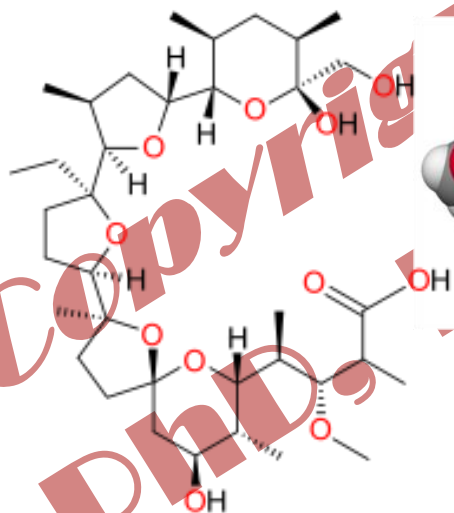
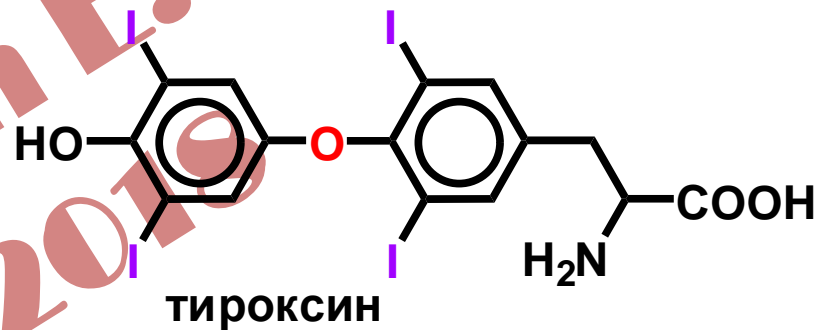

тетрахидропиран
стол

Редица етери са биосинтетични продукти в живата природа. Съставки в етерични масла са анетол (в анасоново масло) и евгенол (в карамфилово масло).

Диарилетер е тироксин, T4 – хормон на щитовидната жлеза, който регулира метаболизма (на въглехидрати, синтез на протеини, растеж на кости).

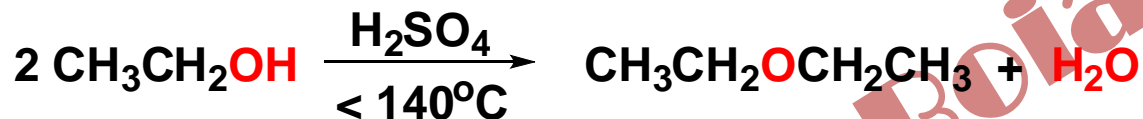
моненсин·Na⁺
комплекс

Моненсин А е полиетерен антибиотик използван в храна на едри преживни животни.

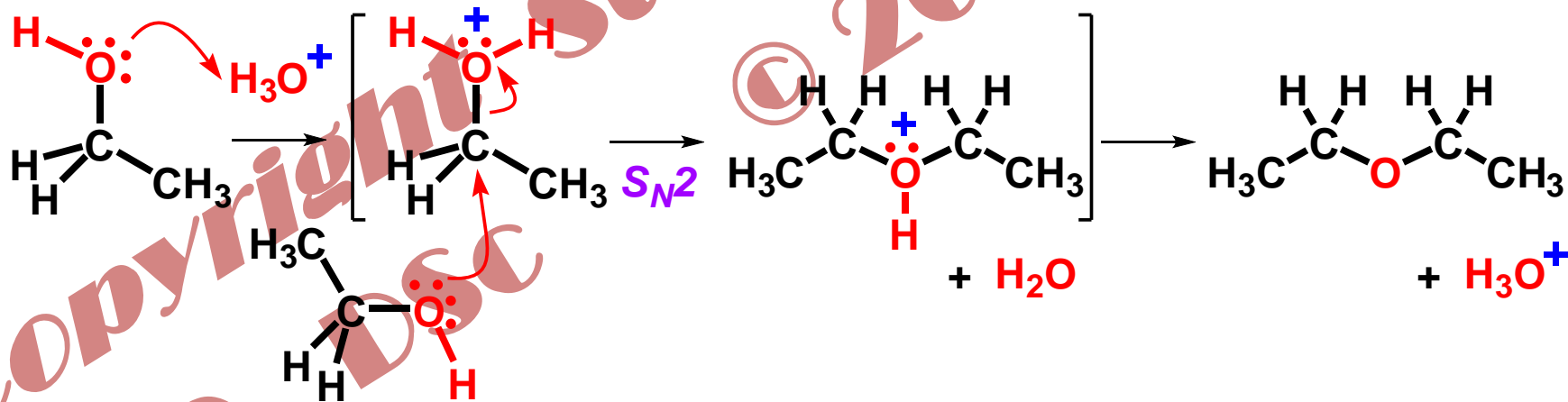

Синтез на етери: синтез на Уилямсон, епоксиди от вицинални халохидрини, окисление на етилен

➤ Междумолекулна дехидратация на алкохоли.

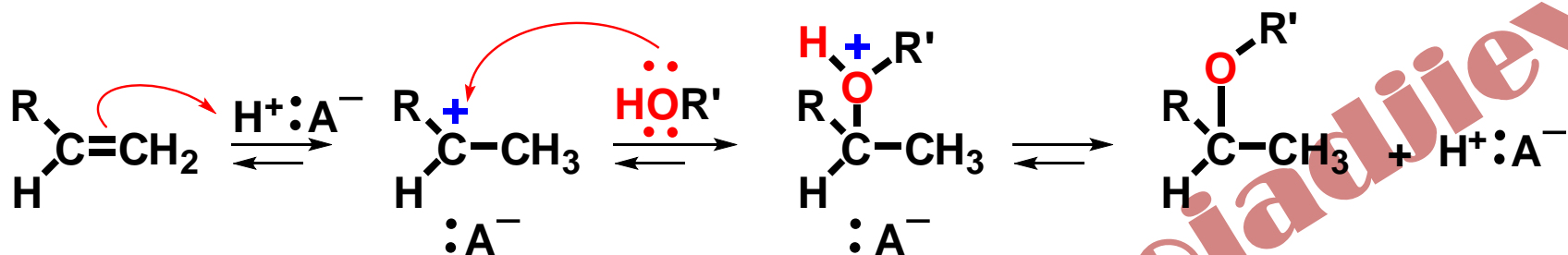

Индустриален метод за получаване на диетилов етер; при сравнително ниска температура за да се потисне елиминиране. Механизмът е бимолекулно нуклеофилно заместване на хидроксилна група след протонирането и .

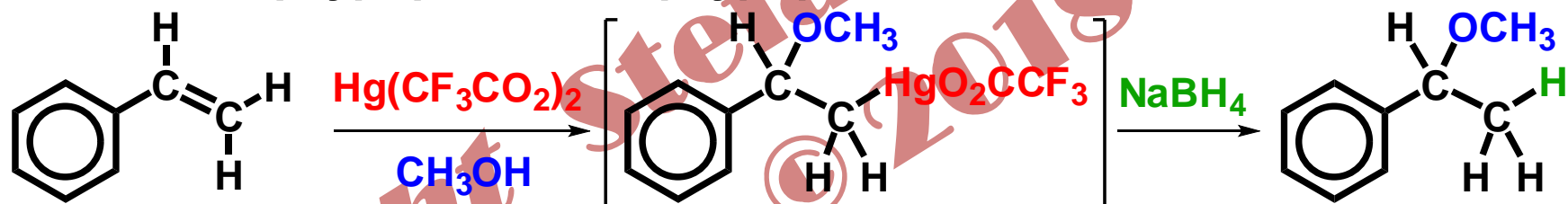
Ограничен до първични алкохоли защото 2° и 3° се дехидратират вътрешномолекулно по E1 до алкени.

➤ Присъединяване на алкохоли към алкени

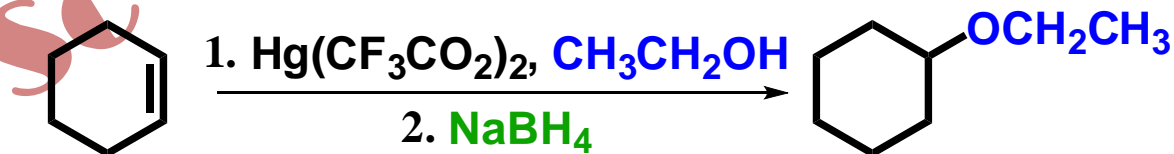
Електрофилно присъединяване с киселинна катализа.

Етери се синтезират също от алкени чрез алкоксимеркуриране-демеркуриране.

стирен живачен трифлуороацетат

1-метокси-1-фенилетан 97%

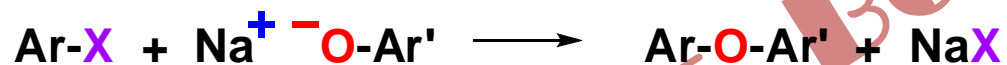
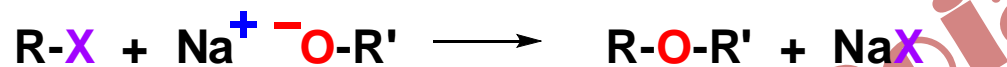
циклохексен

етилциклохексиллов етер 100%

Продуктът е по Марковников.

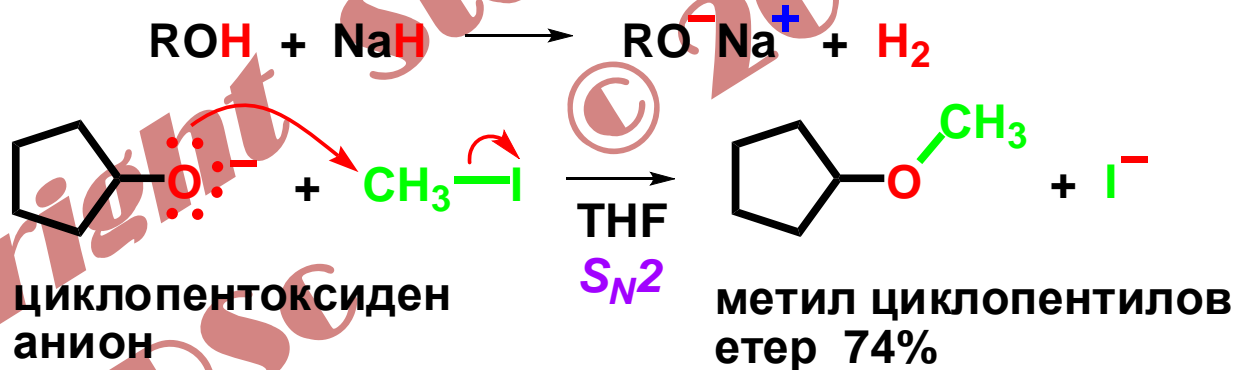
➤ Синтез на Уилямсън

От алкоксид или ареноксид и халогенопроизводно или тозилат се получава етер.

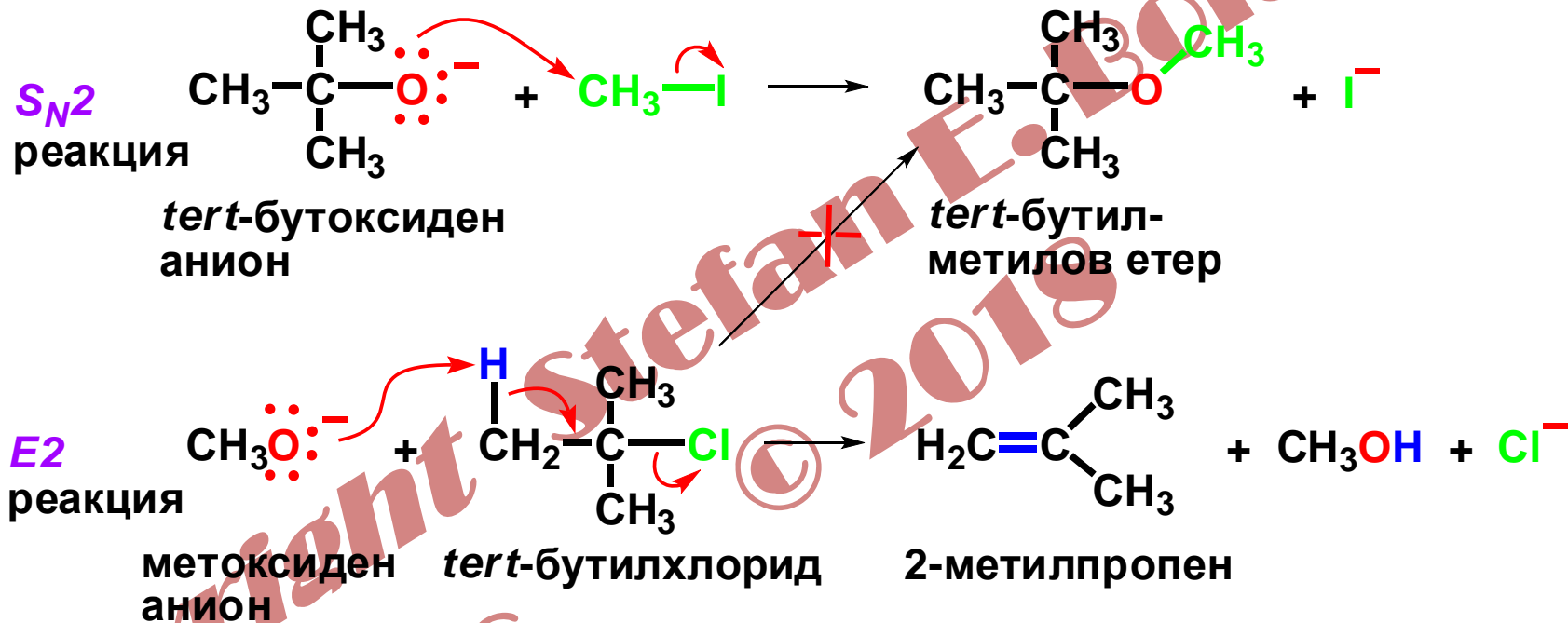
X = халоген

Алкоксидът се генерира лесно от алкохол и Na или NaH.

Синтезите на Уилямсън протичат по типичен S_N2 механизъм.

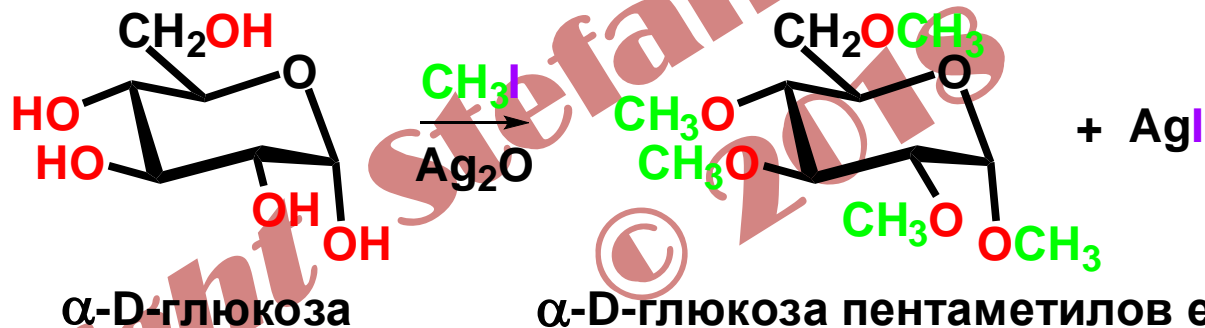
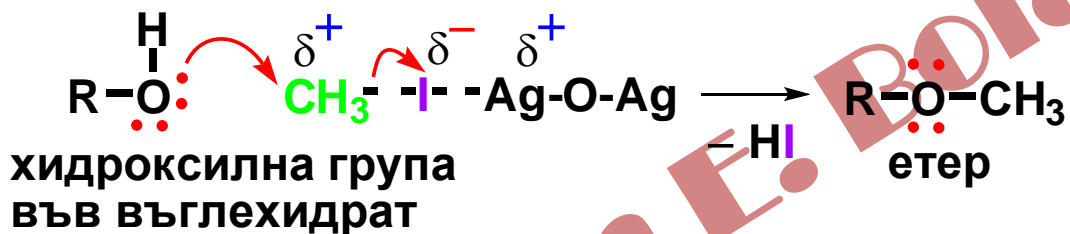
Първичните халогениди и тозилати реагират най-успешно в синтеси на Уилямсън, но с вторични и третични може да стане конкурентно $E2$ елиминиране. Синтезът е улеснен в реда $Cl < Br < I$. Когато е необходим несиметричен етер се избира по-запречен алкоксид и първичен йодид, например:

Обратният избор не води до *трет*-бутилметил етер.

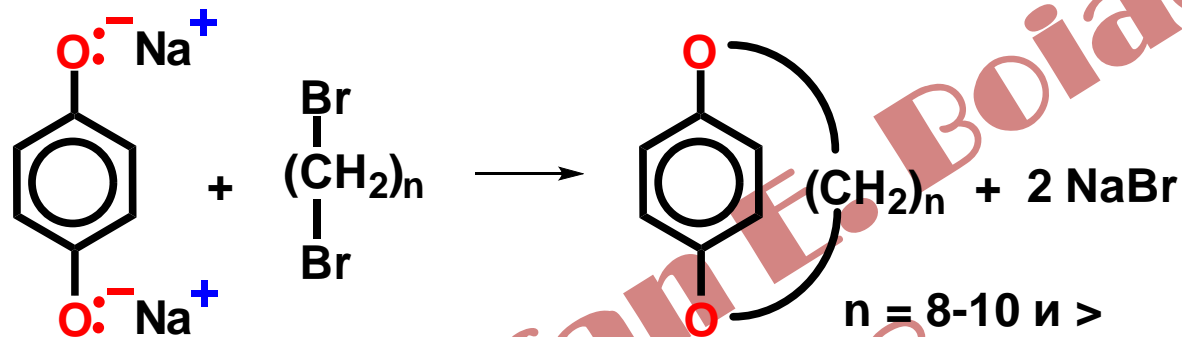
Арилхалогенидите са малко реакционноспособни в реакция на Уилямсън поради малката подвижност на халогена.

Една вариация в условията на синтеза на Уилямсън включва Ag_2O като мека база, която поляризира допълнително $\text{C}-\text{I}$ връзката и улавя йодида като неразтворим AgI . Реакцията е полезна в химията на въглехидратите.

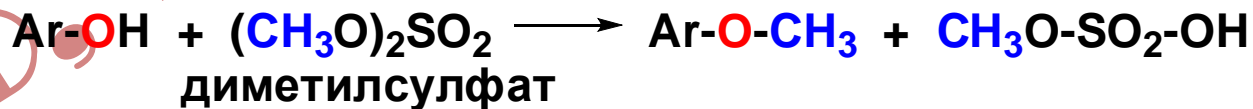
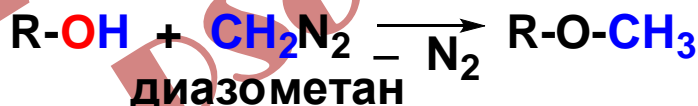

$\alpha\text{-D-глюкоза пентаметилов етер}$
 (метил 2,3,4,6-тетра- O -метил- $\alpha\text{-D-глюкопиранозид}$)

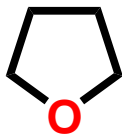
Чрез същата реакция е възможен синтез на макроциклени етери от дихалогенопроизводни и диалкоксиди. Трябва да се прилага подходящо (голямо) разреждане за да се избегне получаване на линейни олигомери.

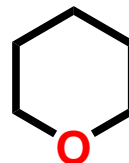
Метилеви етери се синтезират сравнително лесно с използване на CH_2N_2 или $(\text{CH}_3\text{O})_2\text{SO}_2$. И двата реагента са изключително силни алкилиращи агенти и са канцерогенни, но диазометанът е опасен за здравето и с острата си токсичност.

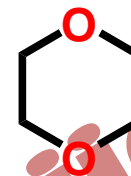
Някои прости
циклични етери са:

тетрахидрофуран

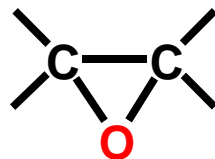
тетрахидропиран

1,4-диоксан

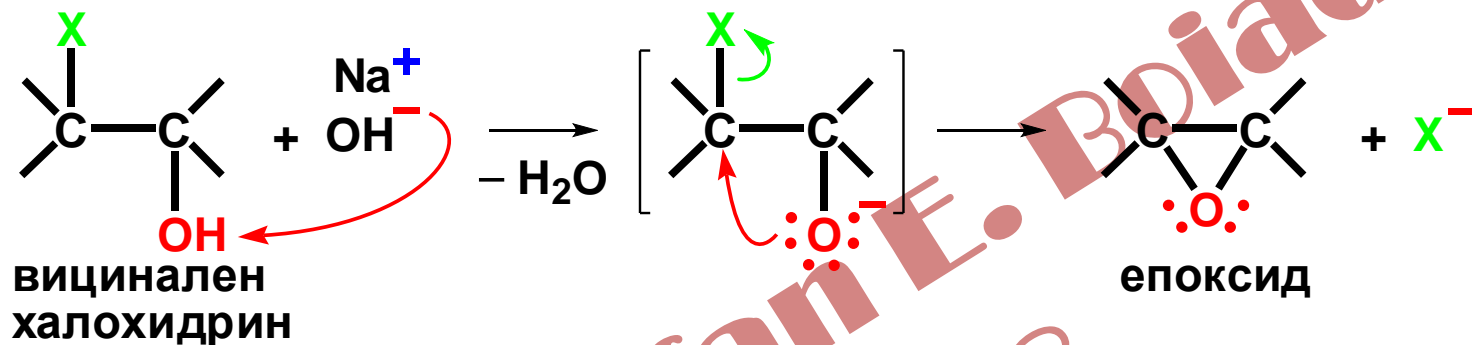
Тетрахидрофуран (THF) и 1,4-диоксан се синтезират чрез киселинно-катализирано дехидратиране (както синтеза на Et_2O), съответно, на 1,4-бутандиол и на диетиленгликол ($\text{HOCH}_2\text{CH}_2\text{OCH}_2\text{CH}_2\text{OH}$). Последният се синтезира от частична хидролиза на етилен оксид. Тетрахидропиранът се получава от хидриране на дихидропиран, който се синтезира от THF производно.

Най-малкият цикличен етер, етилен оксид или оксиран, има особено значение в синтеза и индустрията поради високата си и разнообразна химична реактивност. Груповото наименование на циклен, тричленен етер е епоксид (старо) или оксиран.

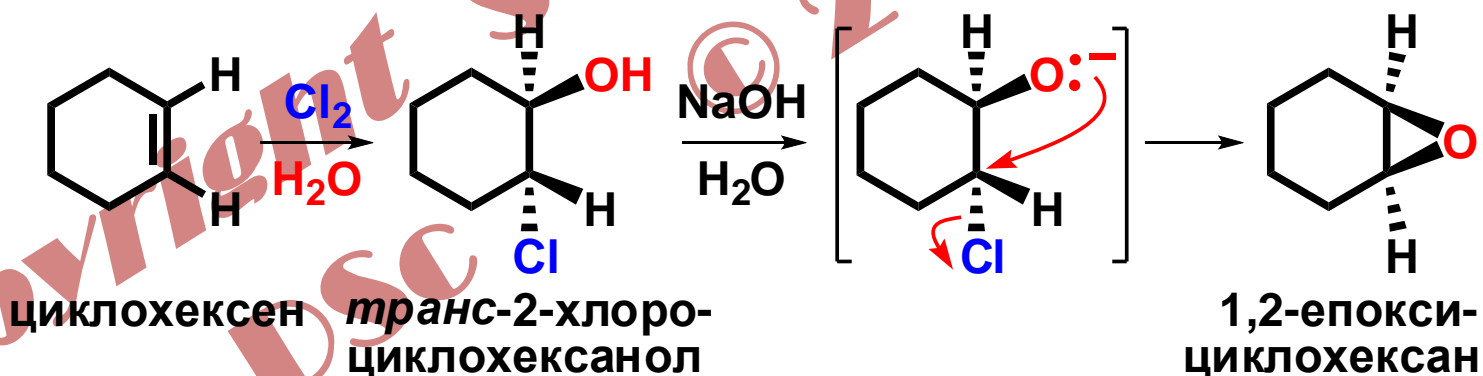

епоксид

Оксирани се получават от вицинални халохидрини (получавани от присъединяване на H_2O и X_2 към $\text{C}=\text{C}$) чрез реакция с основа. Тя е нуклеофил и методът е вид вътрешномолекулен Уилямсонов синтез.

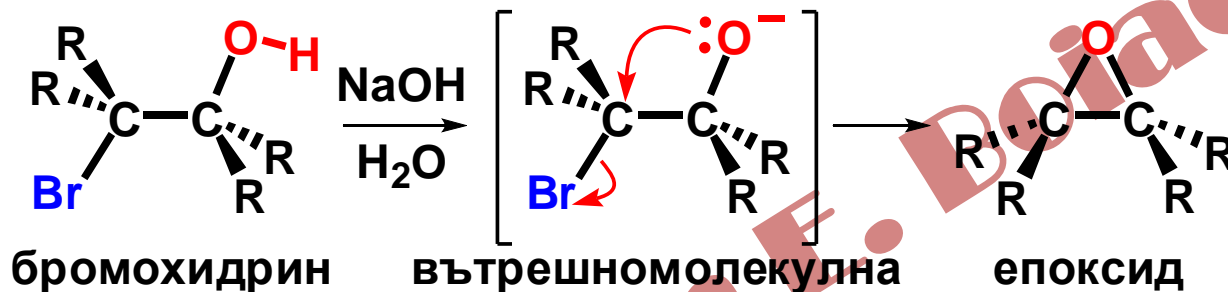

Приложение:

В тази реакция нуклеофилният алкосиден йон и електрофилният алкилхалогенид се намират в една и съща молекула:

S_N2

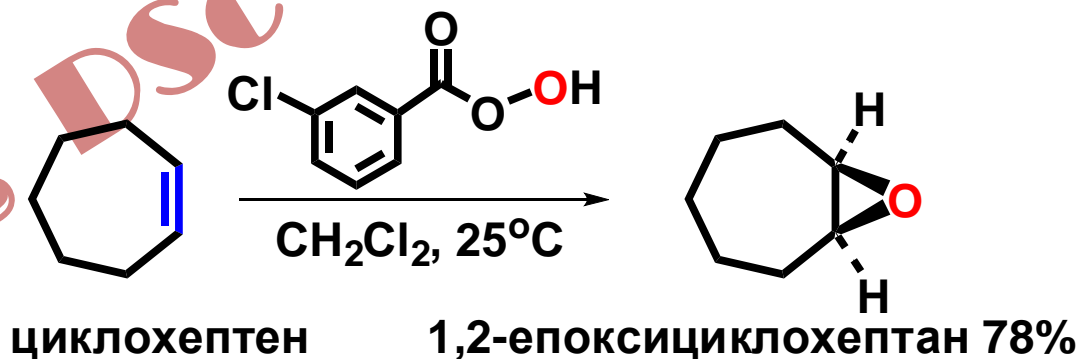
Copyright
PhD, DSC

Stefan E. Bojadiev
© 2018

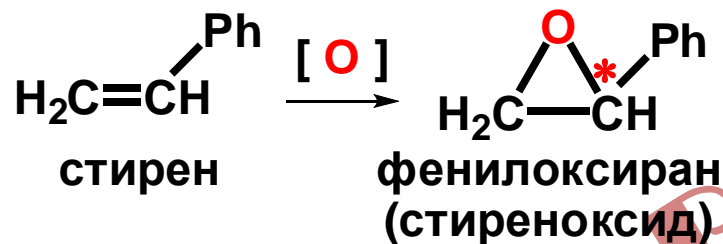
Производството на **етиленоксид** годишно е > 20 млн тона, което говори за използването му в голям мащаб в промишления синтез. Главен и икономичен метод за получаването на етиленоксид е окисление на етилен с въздух и сребърен катализатор.

Епоксиди се синтезират лабораторно чрез окисление на алкени с пероксикиселина – типично с *m*-хлоропербензоена киселина (*m*-CPBA, реакция на Прилежаев).

Стиреноксид се синтезира промишлено главно през вицинален хлорохидрин, но лабораторно може да се получи с окислителя *m*-CPBA.

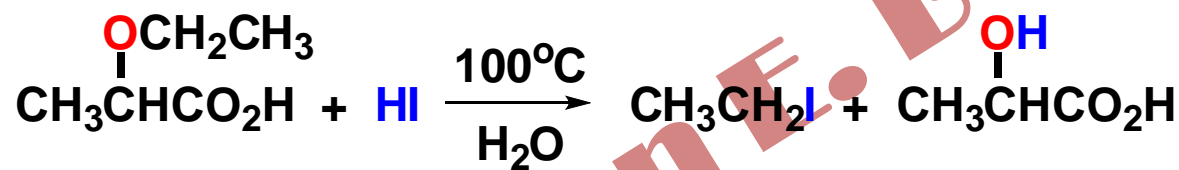
Трансферът на кислороден атом от *m*-CPBA се осъществява:

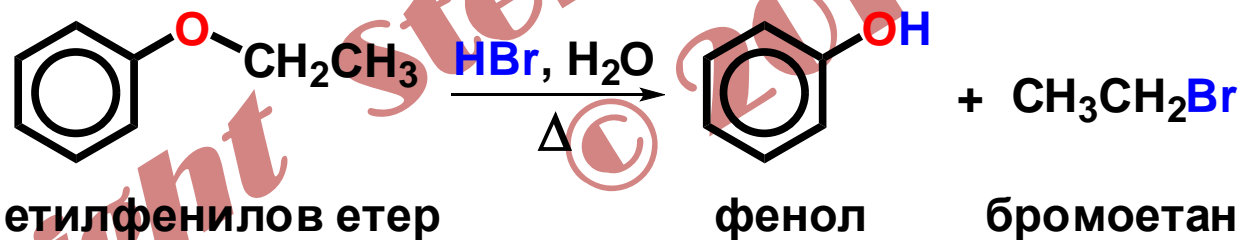
Химични свойства на етери

Разкъсване на етерна връзка в кисела среда

Етерната връзка е устойчива спрямо много реагенти и затова алкохоли се защитават като етери. Снемането на защитата обикновено става с **HI** или **HBr**, но **HCl** не разкъсва етерна връзка.

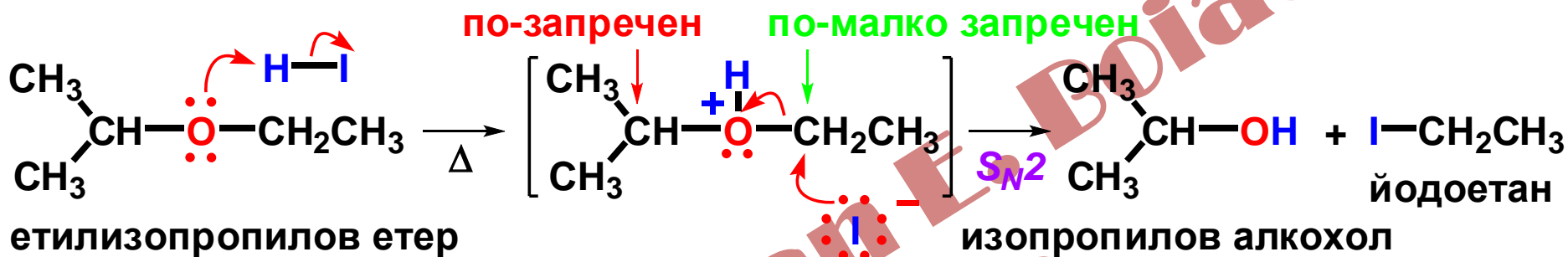

2-етоксипропанова к-на   йодоетан   млечна к-на

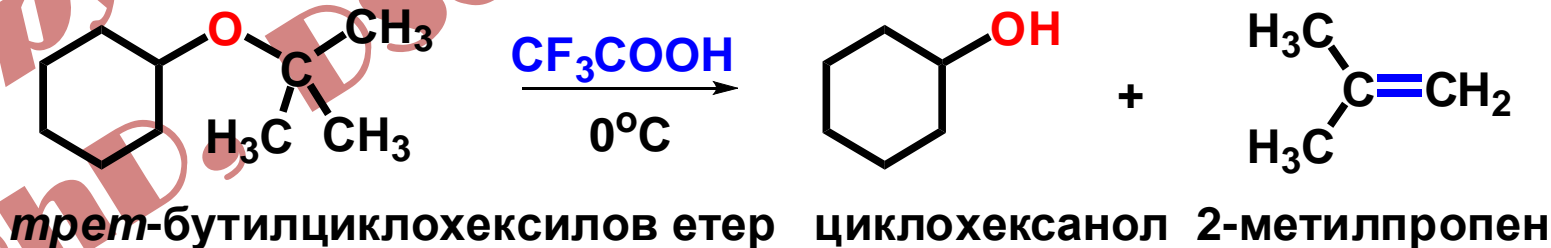

Киселинното разкъсване е типично нуклефилно заместване по S_N1 или S_N2 механизъм, в зависимост от структурата на субстрата.

Етери с 1° и 2° алкилови групи реагират по S_N2 механизъм, в който I^- или Br^- атакува протонирания кислороден атом от по-малко запречената страна. В примера, не се формира изопропилийодид и етанол.

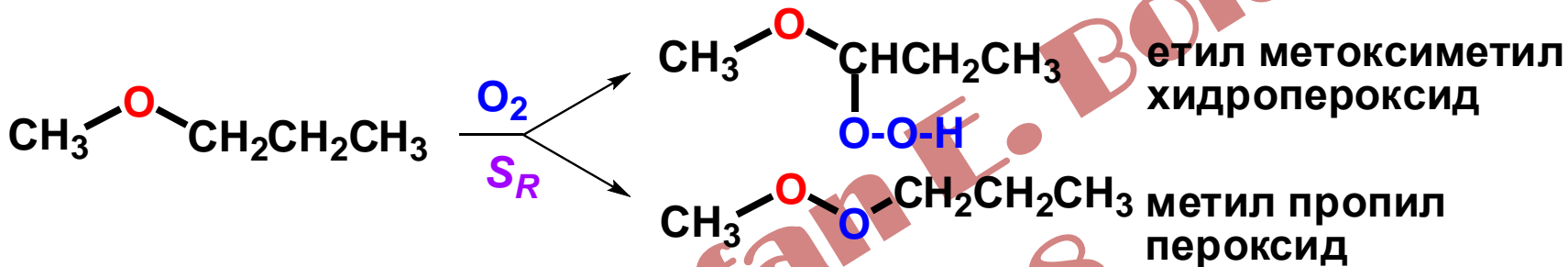

Етери с 3°, бензилови или алилови групи се разкъсват по S_N1 или $E1$ механизъм, защото се образуват по-стабилни карбениеви йони. Например, разкъсване на *трет*-бутилов етер по $E1$ се провежда при ниска температура. Подобна реакция се прилага в лабораторния синтез на пептиди (**Вос** група).

Окисление, формиране на пероксиди

Етерите (особено нискомолекулните) се окисляват от въздуха по радикалови реакции до **хидропероксиди, R-O-OH**, и **пероксиди, R-O-O-R'**.

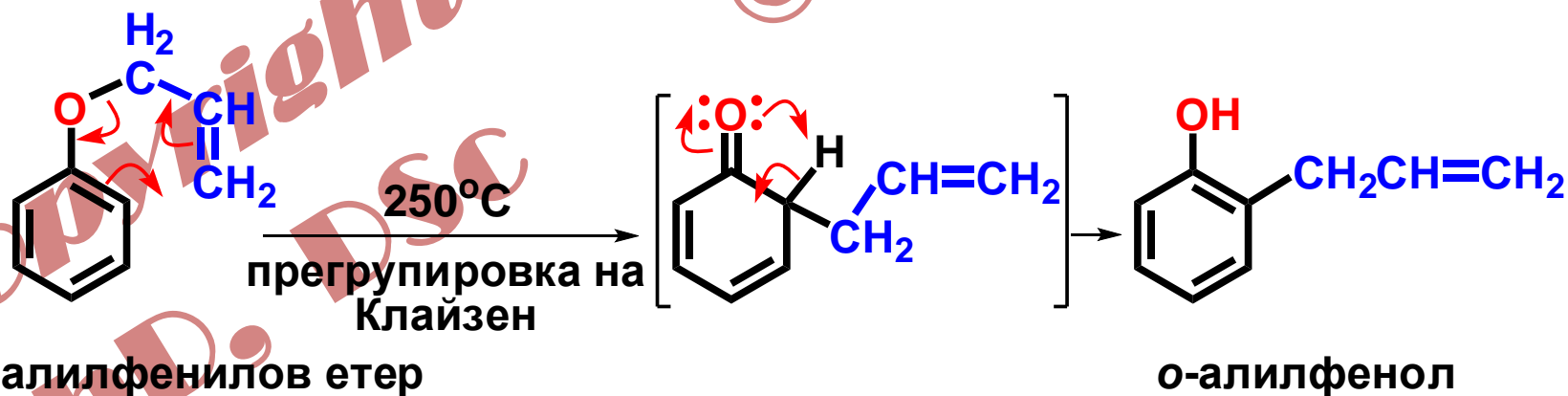
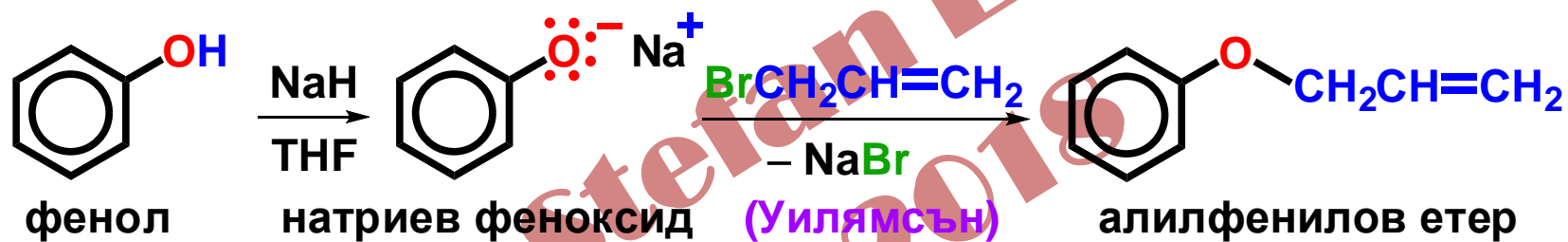

Образуването на пероксиди е опасно защото те са избухливи съединения. Особено опасно е образуването на **пероксиди в стар диетилов етер** (обикновен лабораторен разтворител), след дестилация до сухо. В търговския Et_2O се добавя антиокислител.

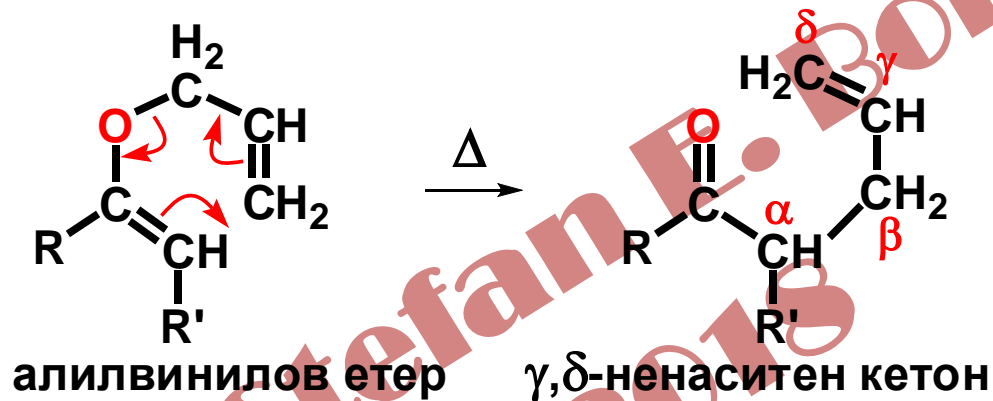
Етерите са устойчиви в алкална среда. Те не проявяват киселинни свойства.

Прегрупировка на Клайзен

Тя е специфична реакция за алилфенилов етер и алиларилови етери. Извършва се по съгласуван механизъм с термично активиране.

Подобна прегрупировка претърпяват алилвиниловите етери до т.н. γ,δ -ненаситен алдехид или кетон.

Copyright
PhD, DSC

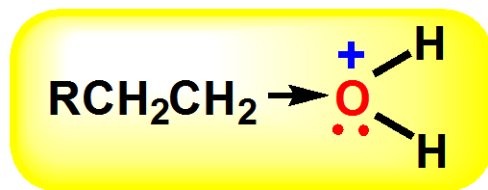

Stefan E. Boiadjiev
© 2013

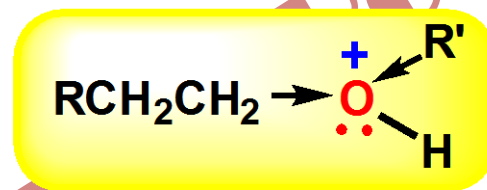

Оксониеви соли, техни реакции по S_N1 , S_N2 и $E1$ механизъм

Както вече бе разгледано в Тема 15, алкохолите образуват оксониеви соли след протониране. Оксониеви соли формират и етерите в кисела среда. Най-често киселината е HI или HBr.

оксониева сол

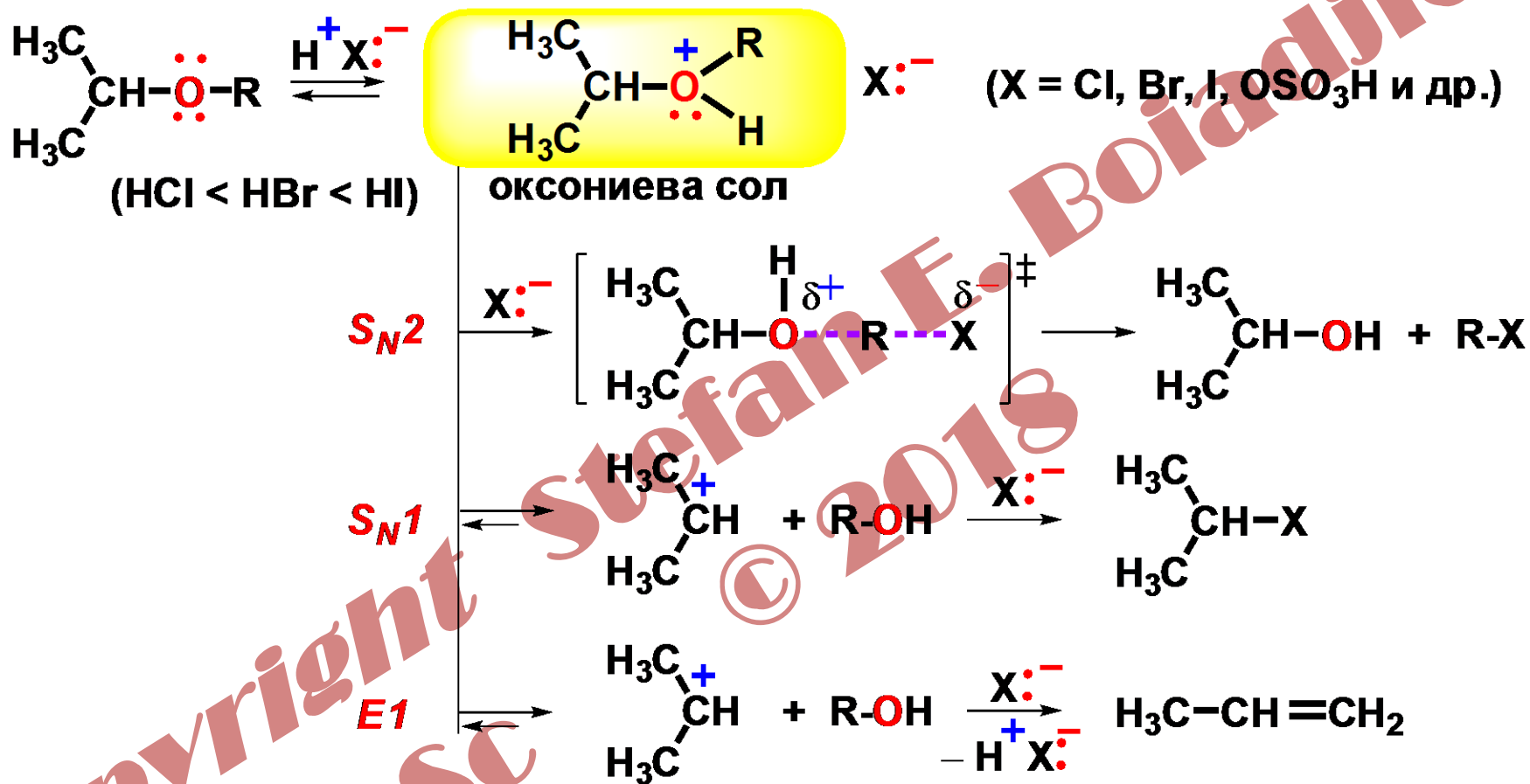

оксониева сол

Оксониевите соли от етери с първични и (донякъде) вторични алкилови групи реагират в S_N2 заместителна реакция до алкохоли (разкъсване на етера). Оксониевите соли с третична и вторична алкилова група реагират по S_N1 механизъм до алкилхалогенид или в елиминирание по $E1$ до алкен.

Важно е да се запомни, че етерна връзка се разкъсва в кисела среда най-лесно от страната на първичния алкилов остатък, R.

Трансформации на оксониеви соли в резюме:

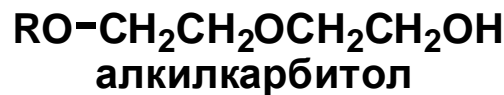
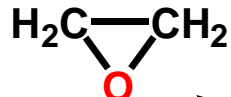
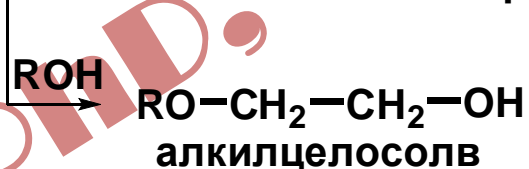
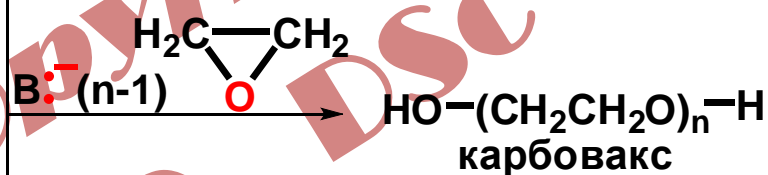
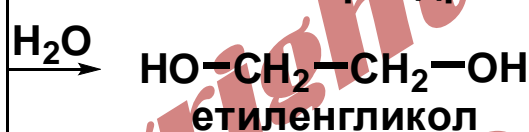
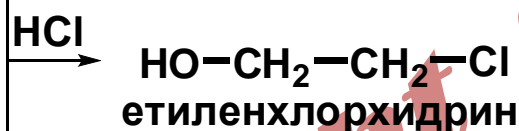
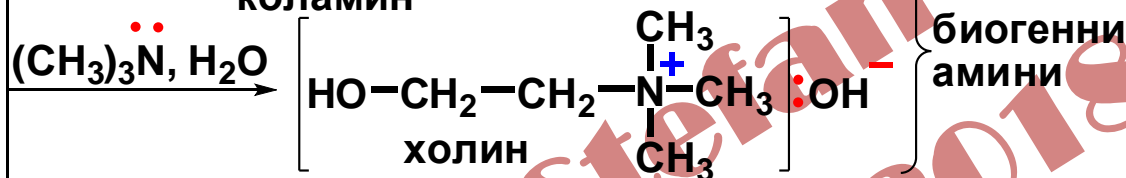
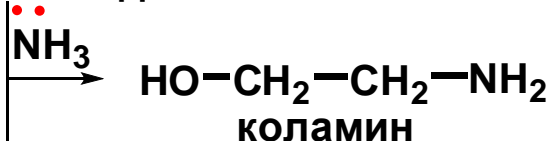

Copyright © 2019 Stefan F. Bojadzhev, PhD, DSC

Химични свойства на епоксиди

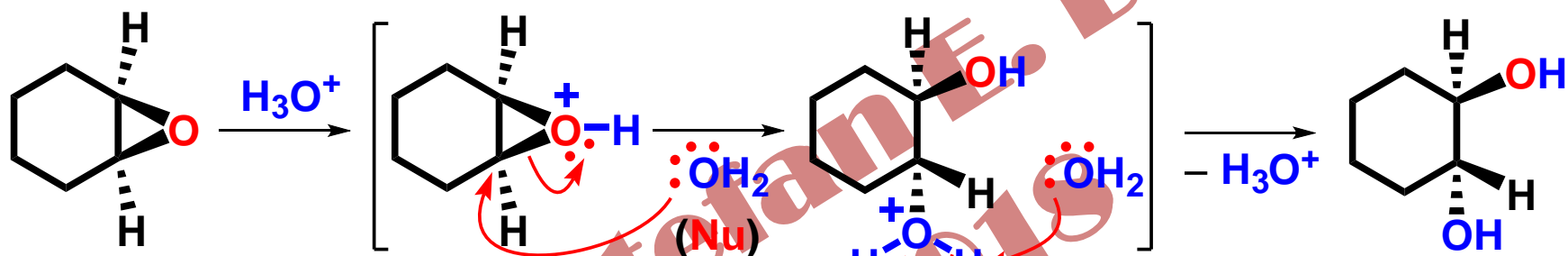
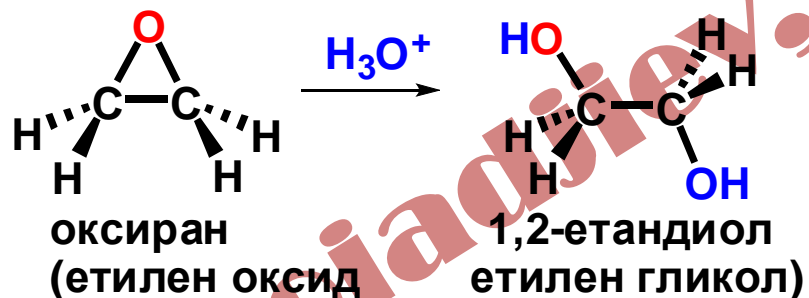
Нуклеофилно отваряне на пръстена

Тричленният оксиранов пръстен е много напрегнат и лесно се отваря с редица нуклеофилни реагенти. Примери с етиленоксид:

В зависимост от условията са възможни:

✓ **Киселинно-катализирано
отваряне на оксиранов пръстен**

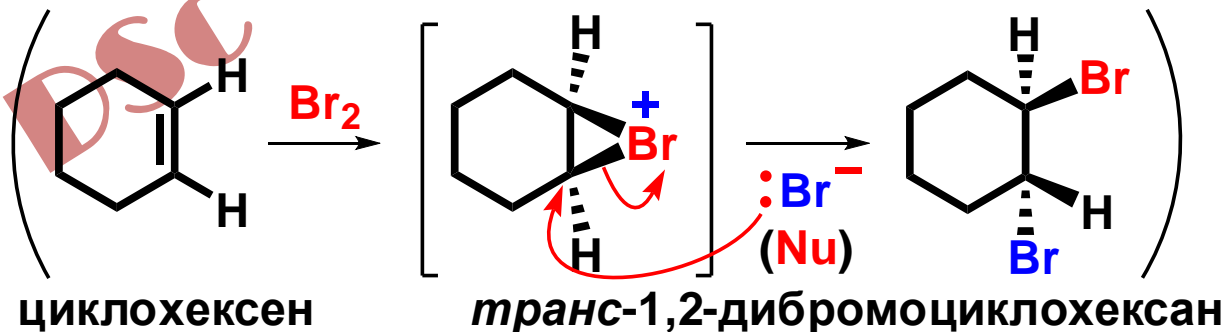

1,2-епоксициклохексан

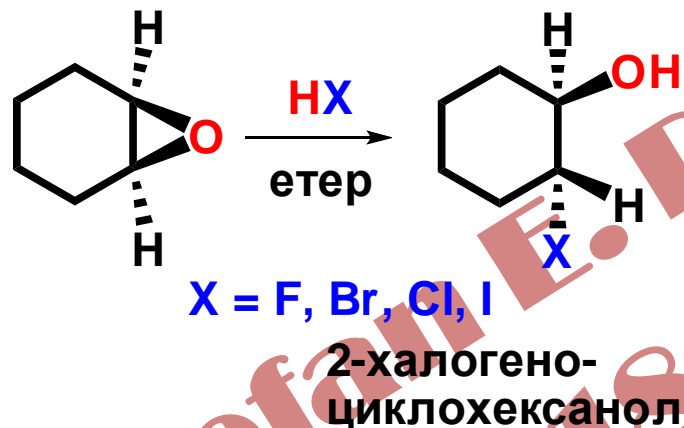
транс-1,2-циклохександиол 86%

Епоксидният пръстен се разкъсва до 1,2-диол (вицинален диол) във водна киселина. Механизмът е $\text{S}_{\text{N}}2$ с киселинна катализа.

Подобие на
преходното
състояние с:

Ако киселинният реагент не съдържа вода (напр. HBr газ разтворен в сух етер), епоксидът се превръща в *транс*-халохидрин.

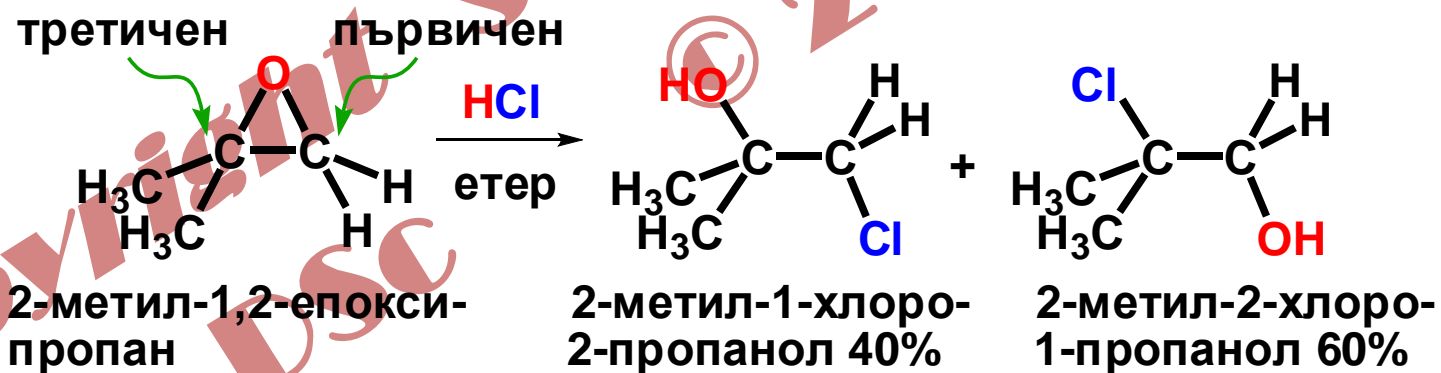
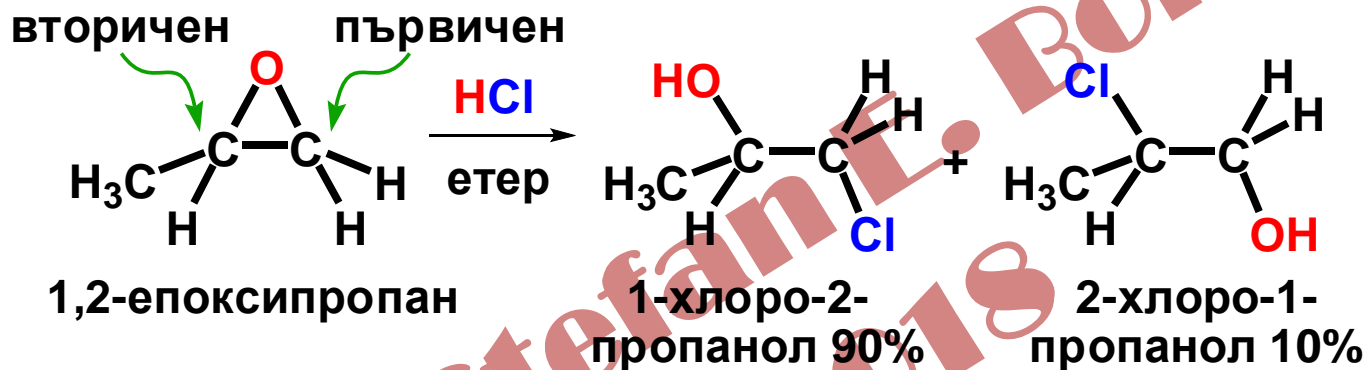

Copyright
PhD, DSC

Stefan E. Boiadjiev,
© 2018

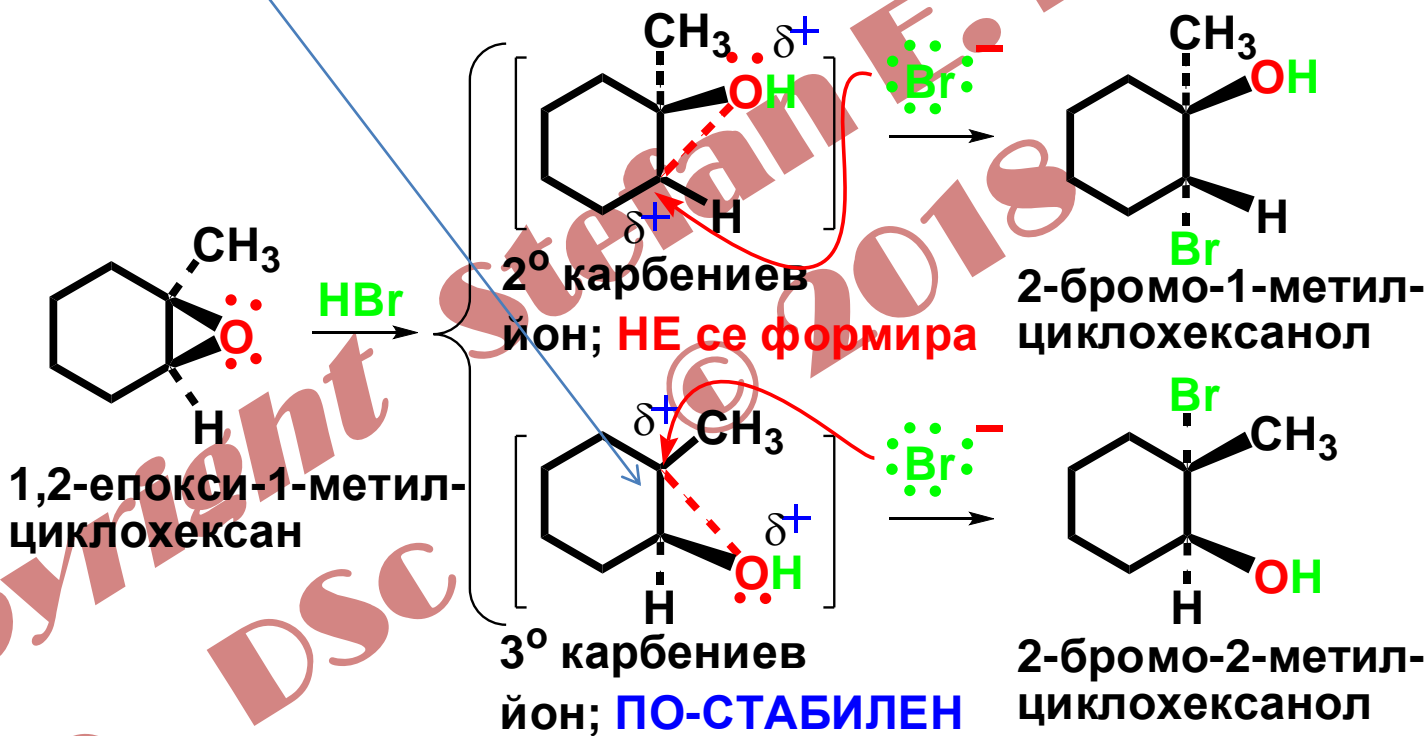
Региоселективност

Когато единият от С атомите в оксирана е първичен, а другият – вторичен, нуклеофилът атакува по-малко запречения първичен С. Това не се случва, обаче, когато вторият С атом е третичен – той се атакува предпочетено от нуклеофила.

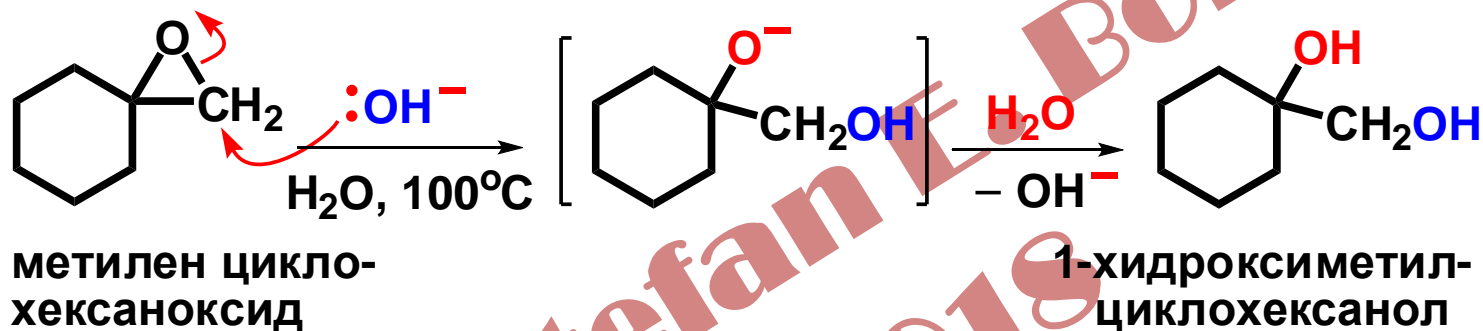
Обяснението не е елементарно защото механизмът не е чисто S_N2 , нито S_N1 .

Явно е, че преходното състояние на киселинно-катализираното отваряне на епоксид има подобна на S_N2 геометрия, но също и изразен S_N1 карбокатионен характер. Тъй като положителният заряд в протонирания епоксид е споделен по-пълно с по-заместения C, атаката на Br^- е върху по-запречения въглерод в пръстена.

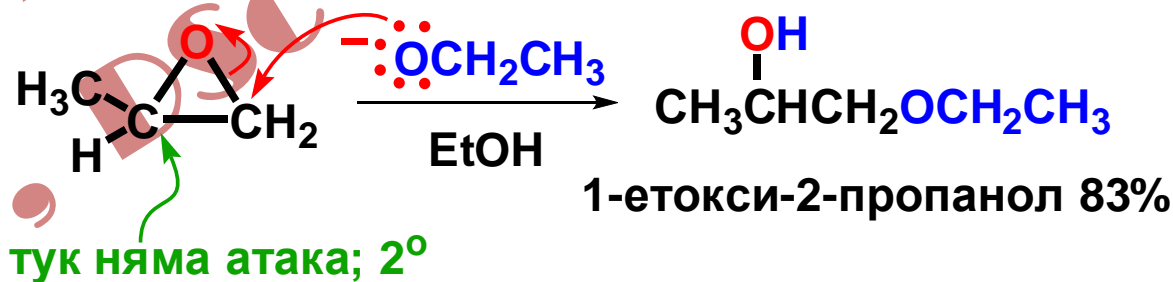

✓ Катализирано от основа отваряне на оксиранов пръстен

За разлика от други етери, оксираните се отварят и с основа и с нуклеофили (силни бази). Въпреки че, етерният кислород е лоша напускаща група в S_N2 , пръстенното напрежение е причина за реакцията с основи, например хидроксиден анион.

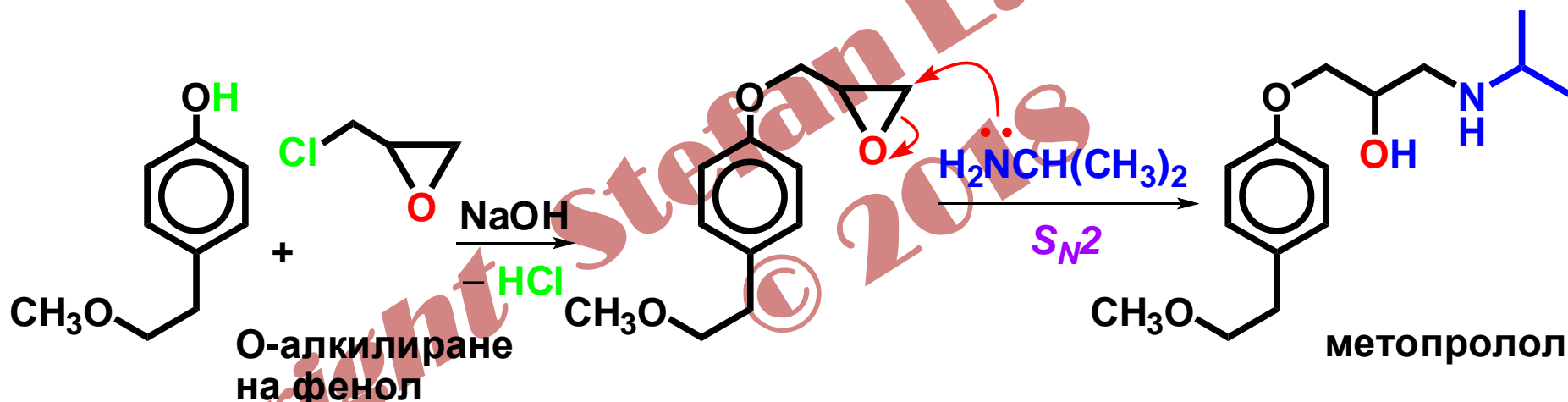

Това е типична S_N2 реакция, в която нуклеофилът атакува по-малко стерично запрещения C от пръстена. В примера, отварянето му става изключително както е показано.

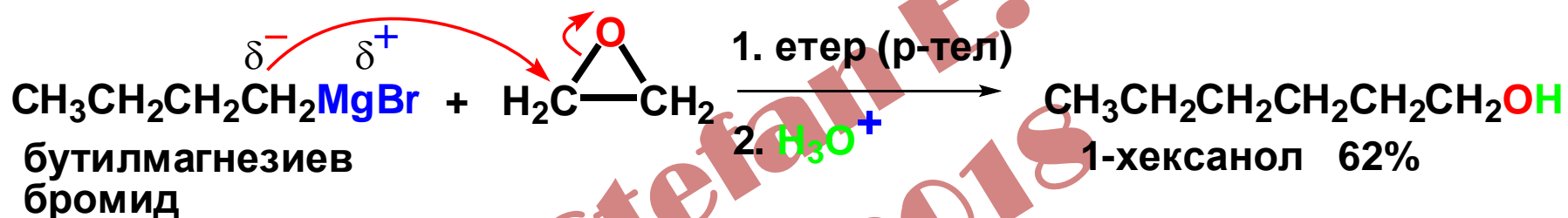

Високата реакционна способност на оксирановия пръстен се използва широко в органичния синтез, включително във фармацевтичната промишленост. Пример за реакция на един амин като нуклеофил в реакция с оксиран е синтезът на **метопролол** – β -блокър, прилаган за лечение на хипертония, миокарден инфаркт и аритмия.

✓ Реакции на епоксиди с Гринярови реагенти

Подобно нуклеофилно отваряне на тричленния пръстен се случва когато Гриняров реagens, със своята карбанионна част, взаимодейства с епоксид. Често се използва самият етиленоксид, с който въглеродородната верига в Гриняровия реагент се удължава с $-\text{CH}_2\text{CH}_2\text{OH}$.

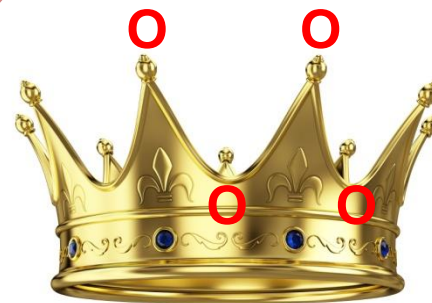
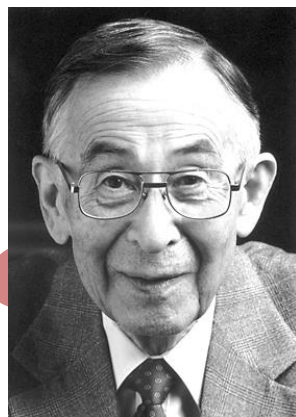
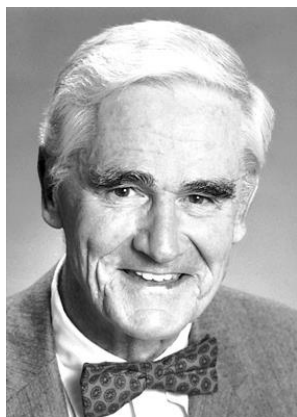

Copyright
PhD, DSC

Stefan F. Borodine
© 2018

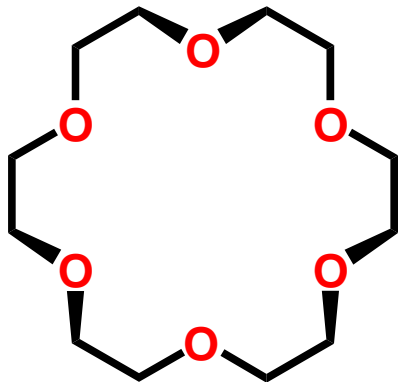
Етери тип “корона”, краун етери

Този специален тип макроциклени етери, съдържащи фрагменти $-OCH_2CH_2-$ и други подобни, са открити през 1960те от Ч. Педерсен. Той, заедно с Доналд Крам и Жан-Мари Лен получават Нобелова награда “за тяхното развитие и използване на молекули със структуро-специфични взаимодействия с висока селективност” – ражда се областта **«супрамолекулна» химия**.

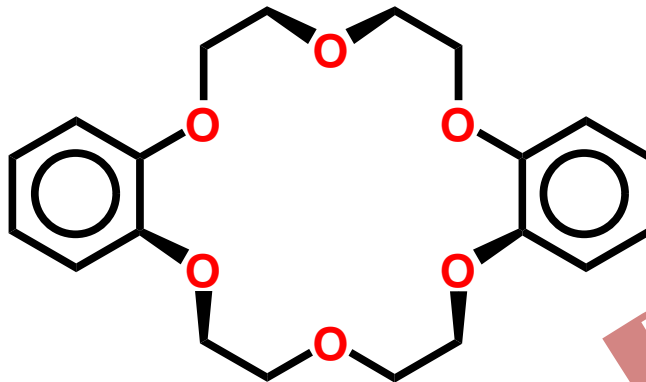

Д. Крам   Ж.-М. Лен   Ч. Педерсен

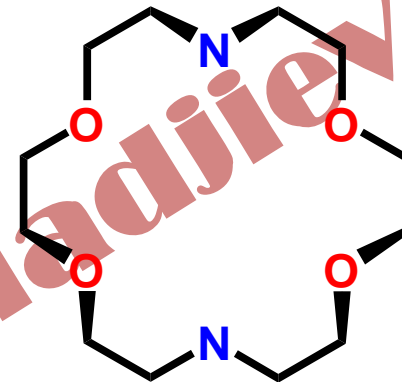
Тетраедричните С атоми в етиленовите звена обуславят определена, неравнинна конформация, наподобяваща корона. Наименованията се образуват по общ формат **х-краун-у**, където **х** е общият брой атоми в пръстена и **у** е броят кислородни атоми, напр. 18-краун-6 е 18-членен пръстен с 6 етерни О атома.

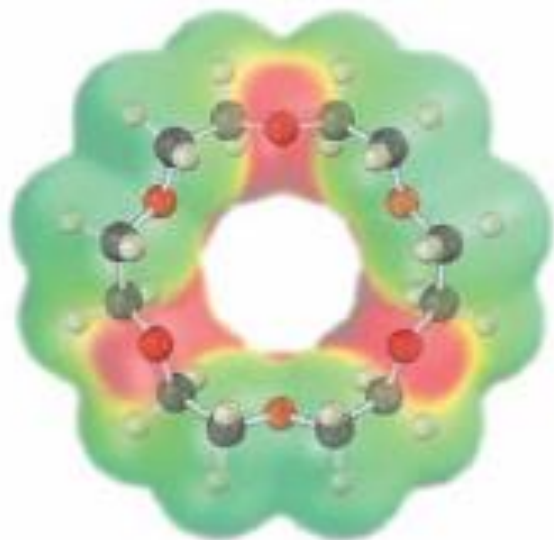
18-краун-6
(или 18-корона-6 етер)

дибензо-18-краун-6

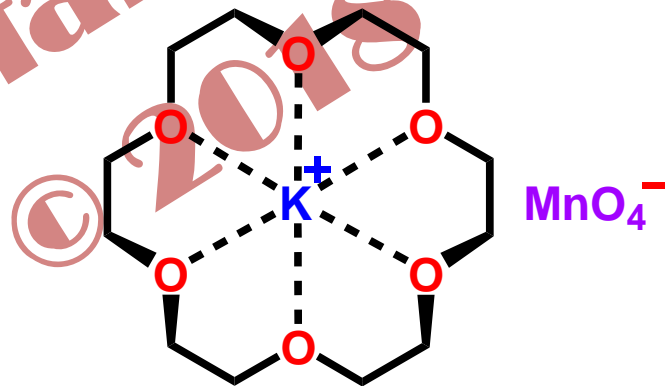
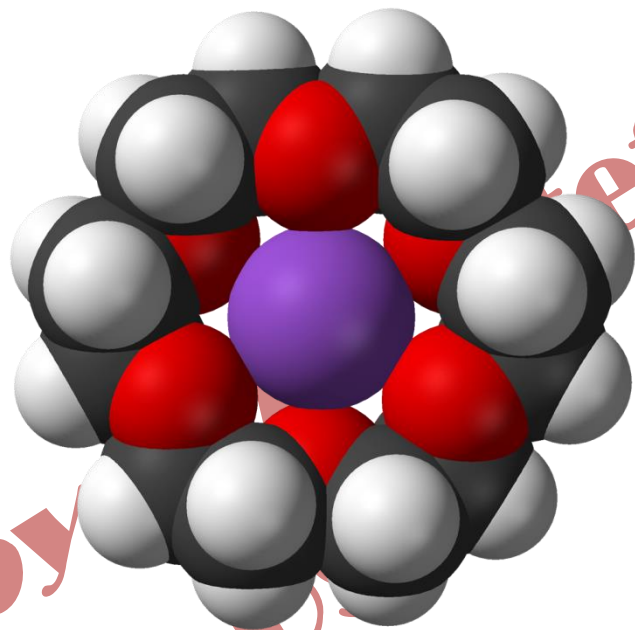

диаза-18-краун-6

Забележете в картата на електростатичния потенциал размера и отрицателния (с червено) характер на кухината в краун етера, 18-краун-6.

Макроциклените полиетери и аза-аналози притежават отлични комплексообразуващи и солватационни свойства. Краун етерите координират стабилно в кухината си (и селективно, в зависимост от структурата им) редица метални катиони, напр. 18-краун-6 свързва здраво K^+ . В резултат, разтворът на 18-краун-6 в неполярен органичен разтворител ще разтвори някои калиеви соли – $KMnO_4$ в толуен+краун етера е ценен окислител на алкени.

комплекс 18-краун-6 с K^+

Това донорно-акцепторно комплексообразуване се отнася към тип “домакин-гост” взаимодействие (host-guest).

За по-малкия Na^+ е достатъчна по-малка кухня в 15-18 членен краун етер, а за по-големия Cs^+ – по-голяма в 18-21 краун етер.

Ефектът от използването на краун етерите при разтваряне на неорганични соли във въглеродородни или етерни неполярни разтворители е същият както при разтваряне на солта в полярен DMSO, DMF или HMPA. И в двата случая **металният катион е силно солватиран, оставяйки сравнително «гол» анион.** Затова **реакционната способност на аниона в S_N2 е потресаващо увеличена в присъствие на краун етер.**

Copyright
PhD, DSC

Steliana E. Boladjeva
© 2018

Пероксиди и епоксиди в биохимични трансформации

Функционални групи:

—O—O— пероксид

—O—O—H хидропероксид

Вече се срещнахме с междинен хидропероксид:

Хидропероксид се образува междинно във втория етап на реакцията хидробориране-окисление.

Ние живеем в кислороден свят. Кислородът се намира във всяка клетка. Освен за синтез на полезните за организма съединения и метаболизма до край, до H_2O и CO_2 , кислородът може да причини вреда чрез биосинтез на много активни **пероксидни и хидропероксидни радикали**, обединени под общото наименование “**реактивни кислородни видове**” (ROS, reactive oxygen species).

Окислителното разграждане на липиди включва стадии с участие на пероксиден радикал. Инициаторът е $\text{HO}\cdot$, който се формира от H_2O_2 . Водородният пероксид се среща в клетките, получен от супероксид ($\cdot\text{O}_2^-$), който идва от O_2 .

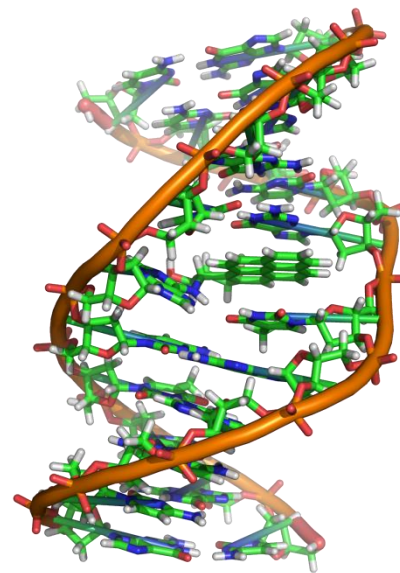
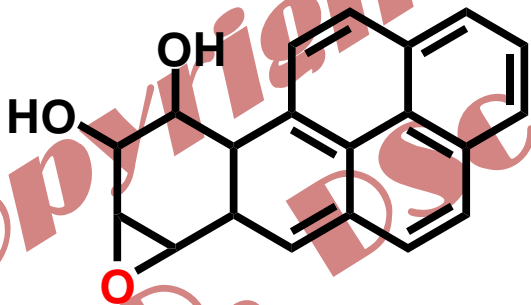

Ако радикаловата верижна реакция не се прекъсне бързо, може да се увреди клетъчната мембрана, която е съставена главно от липиди.

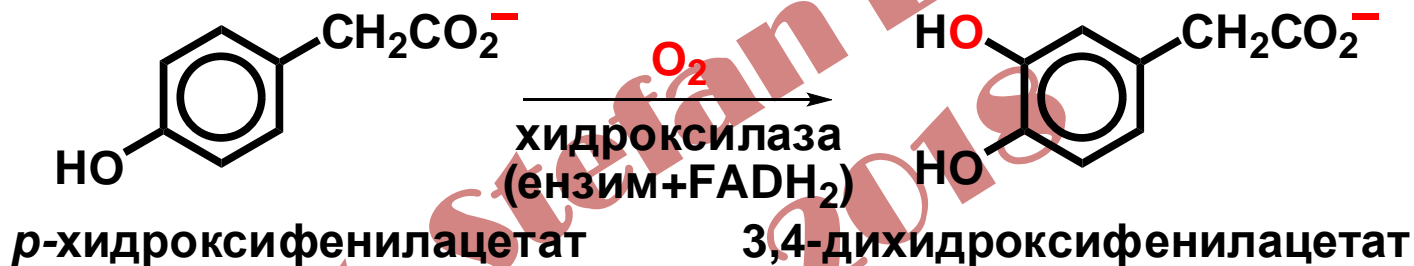

“Оксидативен стрес” е дисбаланс между системното (полезно) използване на реактивни кислородни частици и клетъчната способност да ги детоксифицира. Типичен оксидативен стрес води до фаталния край след инфаркт и мозъчен удар (инсулт).

Канцерогенното действие на **бензо[а]пирена** се дължи на негов метаболит – **7,8-диол-9,10-епоксид**, формиран от окислителното действие на цитохром Р450 в митохондриите. Спомнете си колко лесно се отваря тричленния пръстен. От тази висока реактивност идва склонността на метаболита да се скачи ковалентно с нуклеофилния гуанин в ДНК.

Много ензими използват O_2 за синтез на полезни за организма съединения. Междинен хидропероксид се формира в някои техни коензими. В частност, коензимът $FADH_2$ (редуциран флавин аденин динуклеотид) образува хидропероксид ($RO-OH$), който след протониране доставя еквивалент на електрофила " OH^+ " ($RO-OH + H^+ \rightarrow ROH + OH^+$). С него се реализира хидроксилането на фенолно ядро в биохимични пътища.

Други хидроксилази хидроксилат фенолно ядро водейки до катехоламини (допамин, адреналин).

Биосинтезът на холестерол започва с епоксидиране на сквален.

***Copyright* Stefan E. Boiadjev, PhD**
© 2018